

УДК 343.85/061.5:65.012.8/

О.А. ТУЄВ, Адвокатське об'єднання, м.Харків

ЩОДО РОЛІ СЛУЖБ БЕЗПЕКИ ГОСПОДАРЮЮЧИХ СУБ'ЄКТІВ У ПРОТИДІІ РЕЙДЕРСТВУ

Ключові слова: служби безпеки господарюючих суб'єктів, рейдерство, корпоративна безпека

Зміни у відносинах власності та утворення нової економічної реальності, що відбулися в Україні за часів незалежності, спричинили трансформацію пріоритетів в організації роботи з протидії злочинності між державою та іншими суб'єктами економічних відносин. Одним з елементів системи протидії злочинності є суб'єкти запобіжної діяльності.

Питання, пов'язані із теоретичними та практичними основами протидії рейдерству, були предметом дослідження таких вчених, як, І.Г. Андрущенко, В.В. Галуцько, Б.М. Грек, Т.Б. Грек, Р.Р. Кузьмін, М.І. Мельник, О.О. Степанченко, Т.П. Устименко. Але ними фрагментарно були розглянуті питання, пов'язані, переважно, із механізмом протидії рейдерству. Нами ж обгрунтовано концептуально нову стратегію розв'язання проблем, пов'язаних із протидією рейдерству, через створення систем корпоративної безпеки суб'єктів господарювання за рахунок розвитку на нових інституціональних засадах служб безпеки компаній, що покликані протидіяти більшості комерційних ризиків і загроз, зокрема, і щодо рейдерства.

Наразі в Україні визнаються приватна, державна, колективна та інші форми власності. Майно може перебувати у власності громадян і юридичних осіб, а також держави або територіальних громад (ст.ст.324-326 Цивільного кодексу України).

У відповідності зі ст.317 ЦК України «Зміст права власності», власникові належать права володіння, користування і розпорядження своїм майном. Власник вправі за сво-

їм розсудом робити у відношенні належного йому майна будь-які дії, що не суперечать закону та іншим правовим актам і не порушують права та законні інтереси інших осіб, у тому числі відчужувати своє майно у власність іншим особам, передавати їм, залишаючись власником, права володіння, користування і розпорядження майном, віддавати майно в заставу, розпоряджатися їм іншим способом.

У сучасних умовах захист економічних інтересів лежить не тільки на державних органах, на яких законом покладені відповідні функції, але й, в першу чергу, на власниках майна. Одержання економічної самостійності обумовлює й певну частку відповідальності за організацію та здійснення заходів захисту свого бізнесу.

Виходячи з того, що усі права з розпорядження власністю належать власникові, він і є головним суб'єктом протидії злочинності відносно свого майна. У той же час держава, органи місцевого самоврядування, інші власники для здійснення підприємницької та іншої діяльності вправі залучати інших осіб, що здійснюють керівництво підприємством. Отже на цих осіб і повинно покладатись організаційне керівництво запобіжною діяльністю.

Безпосередньо ж питання протидії злочинності на певному об'єкті повинні входити в коло обов'язків співробітників служби безпеки підприємства, установи, організації. Відповідний підрозділ, як правило, засновується у вигляді спеціалізованого підрозділу компанії [1, с.91-92].

Загалом, безпека підприємницької діяльності – це процес виявлення і всебічного аналізу можливих загроз для діяльності підприємства, планування і створення цілої системи заходів із захисту й мінімізація комерційних ризиків. До основних заходів убезпечення підприємницької діяльності слід віднести:

- виявлення, відвернення зовнішніх і внутрішніх загроз;
- аналітичну оцінку ризиків для бізнесу (фінансові, юридичні, політичні, інформацій-

ні і т.д.), з наступним визначенням методів і засобів для їх мінімізації;

- оперативний аналіз ситуації, отримання необхідної інформації для прийняття оптимальних управлінських рішень із питань стратегії й тактики економічної діяльності;

- захист матеріальних цінностей та інформації, що становить комерційну таємницю;

- фізичну та технічну охорону будівель, споруд, території, транспортних засобів, продукції тощо;

- моніторинг ділової репутації партнерів та персоналу, протидію внутрішньому шахрайству, необґрунтованим претензіям податкових або правоохоронних органів і т.д.

Виконання цих та ряду інших заходів, пов'язаних із забезпеченням безпеки підприємницької діяльності, цілком може бути покладене на власну систему корпоративної безпеки суб'єктів господарювання.

З огляду на те, що економічний розвиток нашої країни напряму залежить від стабільного функціонування підприємств та, відповідно, зростання їх економічного капіталу в умовах ринкових відносин, задля ефективного та стабільного функціонування підприємств у різних галузях назріла необхідність переглянути роль служби безпеки підприємств, як суб'єкта протидії ряду ризиків і загроз (рейдерських атак, у тому числі). Адже, як свідчить досвід сучасної підприємницької діяльності, служби безпеки підприємств у більшості випадків існують лише формально і не виконують покладені на них функції в повному обсязі.

Саме служби безпеки мають стати ключовим інструментом у системі комплексного забезпечення безпеки і захисту власності підприємств, створення якої здійснюється винятково з ініціативи та при безпосередній організаційній і матеріальній участі його власників. Адже на відміну від органів внутрішніх справ, які сьогодні вважаються спеціалізованими суб'єктами протидії злочинності та діють виключно в інтересах держави і суспільства в цілому, служби безпеки діють винятково в інтересах конкретних підприємств

та їхніх власників з урахуванням тих загроз, що можуть виникнути.

Поява нового суб'єкта запобігання злочинам, яким є служба безпеки, пов'язана з певним етапом розвитку ринкових відносин в суспільстві. Подібне соціальне явище спостерігається в усьому світі і є закономірним етапом створення та вдосконалення в суспільстві системи недержавних структур безпеки.

Формується служба безпеки, як правило, з колишніх працівників органів внутрішніх справ, прокуратури, органів державної безпеки та військовослужбовців міністерства оборони. Специфіка діяльності служб безпеки за формою не відрізняється від діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів, в основі діяльності яких лежить проведення пошукових заходів та аналіз отриманої на їх основі інформації. Слід мати на увазі, що перелік заходів, що проводяться службою безпеки, які дозволені законодавством, вужче, ніж перелік оперативно-розшукових заходів. Поряд із цим конкретна запобіжна (профілактична) спрямованість в роботі служб безпеки на конкретному об'єкті (групі об'єктів) виділяють їх серед всієї системи державних, правоохоронних і спеціальних органів.

Кваліфікаційні вимоги, функціональні обов'язки, права, відповідальність працівників служби безпеки регламентуються посадовими інструкціями. Підрозділи служби безпеки для виконання поставлених задач забезпечуються технічними, транспортними, матеріальними, фінансовими засобами, засобами зв'язку та іншими ресурсами, що не захищені Законом до використання. До функцій цих підрозділів входить забезпечення економічної, інформаційної і внутрішньої безпеки; забезпечення режиму охорони на підприємстві.

Структура та штатна чисельність підрозділу служби безпеки визначається виходячи із виробних інтересів, які поставлені перед ними, задач і об'єму робіт. Основною метою створення і діяльності служби безпеки є захист підприємницької діяльності від внутрі-

шніх і зовнішніх посягань, тобто безпека підприємства.

Внутрішніми є дії, які повністю ініціюються і здійснюються працівниками підприємства самостійно або за допомогою зовнішніх сил (недобросовісні конкуренти, кримінальні елементи, корумповані чиновники та ін.). Зовнішніми посяганнями є дії, які вчиняються зовнішніми по відношенню до підприємницької структури силами.

До внутрішніх посягань відносяться:

- порушення порядку режиму і хорони, які створюють передумови для реалізації злочинними елементами своїх цілей, соціальна напруга і конфліктні ситуації в колективах;

- розголошення співробітниками підприємства відомостей, що становлять комерційну або службову таємницю;

- вчинення персоналом, в тому числі керівниками, правопорушень, що посягають на власність засновників та акціонерів підприємства або матеріальні цінності клієнтів, партнерів і т.п.

До зовнішніх посягань відносяться:

- діяльність кримінальних структур, спрямована на здійснення вимагання, розкрадання та інших економічних злочинів з використанням внутрішніх можливостей підприємства, що посягають на його власність або власність партнерів, клієнтів;

- діяльність недобросовісних конкурентів, спрямована на дискредитацію або паралізацію роботи підприємства, в тому числі з використанням завідомо неправдивих відомостей чи відомостей, що є комерційною таємницею, або шляхом підготовки і здійснення економічних злочинів;

- протиправна діяльність і корупція посадових осіб органів законодавчої і виконавчої влади в тому числі правоохоронних і контролюючих органів;

- соціальні конфлікти в регіоні, що призводять до можливих збоїв в сфері підприємницької діяльності (масові заворушення, страйки, пікети і т.д.).

До основних функцій служби підприємства відносяться:

- розробка та реалізація заходів по боротьбі з розкраданням на підприємствах;

- оцінка таких, що поступають, первинних відомостей про факти та події, які свідчать про можливе розкрадання власності;

- проведення перевірок та службових розслідувань;

- супроводження кримінальних справ в цілях захисту і забезпечення прав і інтересів підприємства, участі у кримінальній справі у якості представника потерпілого і у якості громадянського позивача, захисту інтересів підприємства в кримінальній справі або спостереження (моніторингу) за провадженням по кримінальній справі на стадіях досудового та судового провадження;

- підготовка аналітичних довідок, оглядів, методичних рекомендацій з попередження та припинення протиправних дій, які наносять шкоду підприємству;

- здійснення інформаційно-пошукової роботи, яка спрямована на виявлення та попередження цілей та конкретних дій недобросовісних конкурентів, партнерів, інших осіб і організацій а також організованих злочинних угруповань з метою нанесення шкоди підприємству;

- аналіз діяльності контрагентів та потенційних партнерів, оцінка їх ділової репутації і спроможності при укладанні договорів з підрядними організаціями, купівлі та продажу матеріально-технічних ресурсів;

- взаємодія з правоохоронними органами по кримінальних справах та матеріалах дослідчої перевірки в межах компетенції служби;

- підготовка і участь у розробці нормативно-методичних та організаційно-розпорядчих документів підприємства з питань забезпечення економічної безпеки;

- експлуатація технічних систем, які застосовуються для захисту приміщень, призначених для робіт з використанням відомостей, віднесених до комерційної таємниці;

- проведення заходів із виявлення засобів зняття інформації у приміщеннях підприємств;

– здійснення контролю і координація діяльності із забезпечення пропускового внутрішньо об'єктного режимів на об'єктах підприємства.

Основою роботи служби безпеки є постійний збір, обробка і аналіз інформації про реальні загрози, які виникають або які можуть виникнути при проведенні операцій та угод, встановлення ознак злочинів, що готуються і ймовірні етапи їх підготовки, скоєння, систематизація цих ознак та розробка на їх основі заходів протидії можливим протиправним або злочинним посяганням [2, с.165-167].

Важливою також є роль служб безпеки підприємств, як суб'єкта профілактики. Так, служби безпеки підприємства, на відміну від інших суб'єктів профілактичної діяльності, окрім всього іншого масиву профілактичних заходів мають реальну можливість вчасно виявити джерела потенційних загроз рейдерських нападів, що є запорукою своєчасного їх недопущення або ж припинення.

Сьогодні чимало компаній уже навчилися ефективно впроваджувати нові технології, у сфері охорони, в тому числі. Але, на жаль, не всі підприємства на належному рівні в змозі забезпечити надійну охорону підприємства.

Проте слід покращувати організаційні структури підприємств з метою оптимізації їх діяльності. Часто за умов наявності новітньої техніки, значних капіталовкладень та ін., рейдерські захоплення все одно відбуваються і, мало того, відбуваються цілком успішно. У таких ситуаціях причина, частіше за все, міститься у методах запровадження вже згаданих нових технологій, низькій кваліфікації персоналу та недостатньому контролю за діяльністю підприємства. Саме контроль і безпека є найактуальнішими питаннями для будь-якого підприємства, незалежно від масштабу, виду діяльності та форми власності.

Щодо структур форм діяльності служб безпеки, то їх можна умовно поділити на два основних види:

– служби безпеки, які входять до структури підприємства і які повністю утримуються за їх рахунок;

– служби безпеки (комерційні чи державні), які наймаються підприємством для виконання деяких функцій, пов'язаних із забезпеченням безпеки підприємства.

Організаційна структура служб безпеки першого виду являє собою багатофункціональну службу підприємства, яка вирішує весь комплекс проблем його безпеки. Як правило, така структура притаманна великим, фінансово стабільним організаціям.

Щодо другого виду, то такі структури спеціалізуються на наданні послуг у сфері безпеки. Вони можуть вирішувати широке коло проблем, пов'язаних із охороною підприємства. В ряді випадків підприємствам є значно вигідніше залучити до охорони об'єкта найману службу безпеки на певний період, (часто в ситуаціях, пов'язаних із ризиками безпеки підприємства) аніж утримувати власну службу безпеки підприємства. Окрім того, наймані охоронні структури часто вирішують проблеми, пов'язані із технічним проникненням (виявлення прослуховуючих пристроїв, контроль ефіру і т.п.). Враховуючи вартість апаратури та наявність спеціалістів – техніків, доцільніше користуватися послугами саме найманих служб безпеки.

Що ж стосується ризиків, пов'язаних із можливістю рейдерських захоплень, то найбільш ефективним, на нашу думку, є застосування комплексного підходу до організації безпеки підприємств, тобто раціональне поєднання зусиль та тісна співпраця і чітка взаємодія між тими службами безпеки, які входять до структури підприємства, і ті, які не входять до неї. Проте пріоритетним все ж таки повинна бути організація роботи власної служби безпеки підприємства.

Навіть у тих випадках, коли служба безпеки хоча й небагато численна (у малих формах бізнесу), проте вона раціонально організована, становище його керівництва дозволяє приймати самостійні рішення в рамках своєї компетенції і своєчасно реагувати на виникаючі ризики безпеки підприємства, тобто статус керівника служби безпеки виділено і підтримано керівництвом, чітко розроблені

функціональні обов'язки, які закріплюють правове становище керівника служби безпеки, визначають його права і обов'язки по відношенню як до безпосередньо своїх підлеглих, так і до інших працівників підприємства.

Що стосується організаційної структури служби безпеки підприємства, то існує певна закономірність її побудови, в залежності від ряду об'єктивних та суб'єктивних факторів. Об'єктивні фактори поділяються за такими критеріями:

- в залежності від характеру та масштабів виробничої діяльності підприємства (особливості продукції, що випускається, прогресивність та новизну технологій, що використовуються, виробнича потужність, штатна чисельність працівників і т.п.);

- в залежності від ринкової позиції підприємства (галузь, в якій функціонує, темпи розвитку даної галузі, рівень конкурентоспроможності товарів і послуг та ін.);

- в залежності від досягнутого рівня фінансової самостійності (загальна економічна рентабельність, рентабельність капіталу і продукції, платоспроможність, інвестиційна привабливість і т.д.);

- за наявності або відсутності суб'єктів спеціального захисту (носії державної чи комерційної таємниці, екологічно шкідливі підприємства і т.п.).

Щодо суб'єктивних факторів, то до них слід віднести такі, як наприклад, наявність у підприємства коштів на утримання власної або найм приватної служби безпеки, власне бачення керівництва підприємства про доцільність охорони.

Звісно, служба безпеки не є «спасінням» від всіх проблем, що виникають на підприємстві, тому слід вказати на те, що в Україні, на жаль, майже не відпрацьовано механізм взаємодії суб'єктів протидії рейдерству.

Ефективна протидія рейдерству в Україні вимагає узгоджених спільних зусиль усіх суб'єктів протидії, спрямованих, серед іншого, на вироблення конструктивної державної політики боротьби з рейдерством та пошук дієвих інструментів і механізмів протидії

цьому суспільно небезпечному явищу. Одним із напрямків удосконалення діяльності суб'єктів протидії рейдерству в Україні та виведення її на якісно новий рівень є налагодження ефективної взаємодії між усіма суб'єктами у сфері, що аналізується [3, с.139].

З огляду на те, що ми пропонуємо введення нового суб'єкту протидії рейдерству – «служби безпеки господарюючих суб'єктів», то слід вказати на те, що вони повинні взаємодіяти з усіма державними та недержавними інституціями країни у сфері протидії рейдерству. Ми вважаємо, що в результаті такої взаємодії можна буде досягти розробки та впровадження дієвого ефективного механізму забезпечення економічної безпеки держави, забезпечення належної реалізації державної регуляторної політики, політики у сфері ліцензування, розроблення та виконання державних і регіональних програм з питань розвитку підприємництва, участь у формуванні та реалізації принципів управління корпоративними правами держави, здійснення контролю за додержанням інтересів держави в управлінні її корпоративними правами та у процесі приватизації державного майна, здійснення заходів зі створення позитивного інвестиційного іміджу України.

Так, яскравим прикладом успішної протидії рейдерському захопленню, є оборона відомого київського готелю «Русь». Саме тісна взаємодія та чітка координація дій керівництва, служби охорони та правоохоронних органів дозволила не лише запобігти незаконному захопленню власності, але й затримати безпосередніх учасників нападу. Оборона підприємства від рейдерського нападу є досить складним процесом, а тому її процедура може включати вирішення таких системних питань, як необхідність адекватної оцінки ситуації та з'ясування інформації: хто замовник, хто рейдер, які можливі ресурси рейдера (організаційні, фінансові, адміністративні, кадрові та ін.); який приблизний бюджет операції захоплення; яким є послужний список рейдера і (як результат) використовувані ним методи [4, с.110].

Підводячи підсумок, слід зазначити, що створення на підприємствах власних служб безпеки сьогодні є одним із найбільш дієвих механізмів протидії рейдерству, забезпечення корпоративної безпеки бізнесу та, відповідно, ефективного комерційного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоусова О. О. Кримінологічна модель протидії злочинності в Україні: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Білоусова Олена Олександрівна. – Х., 2012. – 232 с.

2. Ларичев В. Д. Теоретические основы предупреждения преступлений в сфере экономики : монография / Ларичев В. Д. – М. : Юрлитинформ, 2010. – 192 с.

3. Колеснік М. А. Адміністративно-правові засади діяльності органів державної влади України щодо протидії рейдерству: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07 / Колеснік Микола Анатолійович. – Х., 2012. – 221 с.

4. Берлач Ю. Організаційні заходи протидії рейдерству в Україні / Берлач Ю. // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 11. – С. 109–111.

Тувєв О. А. Щодо ролі служб безпеки господарюючих суб'єктів у протидії рейдерству / О. А. Тувєв // Форум права. – 2012. – № 2. – С. 714–719 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-2/12toaupr.pdf>

Розглянуто роль служб безпеки господарюючих суб'єктів у протидії рейдерству. Визначені мета створення і діяльності служб безпеки, їх організаційна структура, а також місце в системі суб'єктів протидії злочинності.

***

Тувєв О.А. О роли служб безопасности хозяйствующих субъектов в противодействии рейдерству

Рассмотрена роль службы безопасности хозяйствующих субъектов в противодействии рейдерству. Определена цель создания и деятельности служб безопасности, их организационная структура, а также место в системе субъектов противодействия преступности.

***

Tuev O.A. On the Role of Security Services Businesses in Responding to Raiding

The role of security service of businesses in responding to raiding considers. A goal of the establishment and work of security services, their organizational structure defined, and place in the subjects of combating crime system.